

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ЦІЛЕЙ І ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено проблемі якості підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи. Цілі й зміст визначають замовлення суспільства щодо якості підготовки з іноземної мови, обумовлюють її зовнішні аспекти.

Ключові слова: *цілі і зміст, компетенція, якість, комунікативний.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальною проблемою іншомовної шкільної освіти є проблема якості. В Державній національній програмі "Освіта" визначається "пріоритетом досягнення якісно нового рівня у вивченні іноземних мов" [1]. Сучасні тенденції мовної політики характеризуються підвищенням статусу мовної освіти в світі, де важлива роль належить іноземній мові, як шкільному предмету або другій мові навчання.

"Якість" визначає різні складові процесу іншомовної освіти, його зовнішні та внутрішні аспекти. Зовнішні аспекти якості іншомовної освіти зумовлені замовленням суспільства, щодо рівня підготовки з іноземної мови учнів у загальноосвітній школі.

Цілі й зміст іншомовної освіти визначаються Державним стандартом, програмою з іноземної мови, розкривають пріоритетні напрямки підготовки з іноземної мови учнів, характеризують завдання кожного етапу навчання, декларують суспільні вимоги до володіння іншомовним матеріалом та, як зазначають більшість науковців, визначають все те, чого має навчитись учень.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. В останні роки різні аспекти проблеми цілей й змісту іншомовної освіти вивчали українські та зарубіжні вчені: І. Бім, П. Бех, Л. Биркун, Н. Гальскова, Л. Калініна, Р. Мартинова, Р. Мільруд, Р. Міньяр-Белоручев, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, В.Редько, І.Самойлюкевич, С. Шатілов, А. Щепілова, А.Шукін та ін. Дослідження з цього питання ґрунтується на аналізі нормативних документів, що визначають засади навчання іноземної мови в загальноосвітній школі: Державного стандарту, програм з іноземної мови (англійська мова) різних років (1996, 2001, 2005 рр.); інструктивно-методичних рекомендацій, щодо вивчення предмета "Іноземна мова" (2003-2012 рр.) та джерельної бази з методики викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах; що, на нашу думку, в цілому дає підстави визначити основні тенденції в зміні підходів щодо цілей й змісту якості підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи.

Метою статті є аналіз підходів до цілей й змісту підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Як зазначають автори проєкту "Концепції викладання іноземних мов в Україні": "головне призначення іноземної мови як освітнього предмета полягає у формуванні особистості учня/студента через оволодіння спілкуванням - говорінням, розумінням на слух, читанням та письмом" [2, с.3]. На сьогодні, комунікативність мети й цілей навчання є визначальним пріоритетом у процесі підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи. Зміни у визначенні мети й цілей навчання іноземних мов, перехід від "комплексного оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності" (Програма, 1996), "практичного опанування учнями мовленнєвих умінь на рівні достатньому для здійснення іншомовного спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності" (Програма, 2001) до "формування в учнів іншомовної комунікативної компетенції" (Програма, 2005) характеризують сучасні підходи до іншомовної освіти в Україні.

Як свідчить проведений аналіз інструктивно-методичних рекомендацій [3] (2003-2012 рр.), щодо мети й цілей навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах – "формування", "оволодіння", "розвиток", "опанування" іншомовної комунікативної компетенції /ключових мовних компетенцій/ міжкультурним спілкуванням, здатність і готовність здійснювати іншомовне міжособистісне спілкування, діалог культур, залучення учнів до культури країни, мова якої вивчається, досягнення функціонального рівня грамотності, визначаються стратегічною метою й основними завданнями в процесі іншомовної освіти (Табл. 1).

За твердженням, В.Редько, "зміст навчання іноземної мови у середній школі залежить від соціально-економічного розвитку та потреб щодо якості володіння іноземною мовою, тобто визначається соціальним замовленням суспільства" [4, с.58]. Проведений аналіз джерельної бази з методики викладання іноземних мов свідчить про наявність різних підходів авторів до визначення структурних компонентів змісту навчання іноземних мов (Табл. 2). Проте, погоджуючись з думкою С. Ніколаєвої, загалом у різні роки "у складі змісту навчання іноземної мови виділяють такі блоки: комунікативний, лінгвістичний, соціокультурний та інколи навчальний" [5, с. 3].

Таблиця 1

Основна мета й цілі навчання іноземних мов визначені в інструктивно-методичних рекомендаціях (2003-2012)

№	рік	Основна мета і цілі навчання іноземних мов
1	2003 2004	розвиток здібностей учнів використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу; передбачає взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток учнів засобами іноземної мови для підготовки їх до міжкультурного спілкування в різноманітних сферах життєдіяльності; формування здатності і готовності спілкуватися в чотирьох видах: розуміння (аудіювання, читання), говоріння, письмо.

2	2004 2005	формування в учнів комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок; розвиток комунікативної компетенції залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують входження особистості в соціум і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві.
3	2005 2006	вивчення іноземних мов спрямовано на навчання аудіювання. У старшій школі водночас з розвитком мовленнєвих навичок та вмінь продовжується робота з формування інтелектуальних і мовленнєвих здібностей; розвиток культури спілкування; збагачення уяви про країну мова якої вивчається; розвиток зв'язного писемного мовлення
4	2006 2007	оволодіння ключовими компетенціями: мовленнєва, мовна, соціокультурна, загально навчальна; формування комунікативної компетенції особистості
5	2007 2008	оволодіння іншомовним міжкультурним спілкуванням шляхом формування й розвитку міжкультурної комунікативної компетенції та її складових
6	2008 2009	розвиток іншомовної комунікативної компетенції (мовленнєвої, мовної, соціокультурної, навчально-пізнавальної) та розвитку й виховання учнів засобами іноземної мови.
7	2009 2010	формування комунікативної компетенції здатності і готовності здійснювати іншомовне міжособистісне спілкування з носіями мови та виходом на діалог культур через посилення культурознавчого аспекту в змісті навчання мовам та залучення учнів до культури країни, мову котрої вони вивчають
8	2010 2011	опанування мовою як засобом спілкування
9	2011 2012	мова розглядається як засіб пізнання картини світу, прилучення до цінностей, створених іншими народами; визначаються зміни в соціокультурному контексті вивчення іноземних мов; досягнення функціональної грамотності у володінні іноземною мовою формування іншомовної комунікативної компетенції: мовної, соціокультурної, стратегічної і навчальної .

Таблиця 2

Структурні компоненти змісту навчання іноземних мов

№	Автор	рік	Компоненти змісту іншомовної освіти/навчання іноземних мов
1.	С.Шатілов	1986	1. мовний матеріал; 2. навички та вміння; 3. система вправ; 4. текстовий матеріал
2.	І.Бім	1988	1. мовний й мовленнєвий матеріал різного рівня організації; 2. предметний зміст; 3. предметні й розумові дії з іншомовним матеріалом.
3.	Р.Міньяр-Белоручев	1990	1. знання: мовний матеріал, поняття про способи й прийоми мовленнєвої діяльності, лексичний фон, національна культура, тематичний матеріал; 2. навички та вміння.
4.	Г.Рогова	1991	1. лінгвістичний компонент; 2. психологічний компонент; 3. методологічний компонент
5.	Ю.Пассов	2001	1. культурознавчий аспект. 2. психологічний аспект; 3. педагогічний аспект; 4. соціальний аспект
6.	С.Ніколаєва	2002	1. сфери спілкування, теми, ситуації; 2. мовний, мовленнєвий, країнознавчий та лінгвокраїнознавчий навчальний матеріал; 3. знання, навички та вміння мовлення
7.	А.Щукін	2004	1. засоби навчання; 2. знання того, як користуватися такими засобами в процесі спілкування; 3. навички та вміння; 4. сфери, теми, ситуації спілкування; 5. культура.
8.	А.Щепілова	2005	1. матеріальний аспект; 2. процесуальний аспект; 3. ідеальний аспект.
9.	М.Колкова	2005	1. мотиваційний аспект; 2. процесуальний аспект; 3. результативний аспект; 4. рефлексивний аспект.
10.	В.Редько	2007	1. предметний аспект; 2. процесуальний аспект; 3. мотиваційний аспект.
11	Н.Гальскова	2007	1. предметний аспект: сфери спілкування, ситуації; 2. процесуальний аспект: навички та вміння спілкування
12	С.Ніколаєва	2010	1. предметний аспект; 2. процесуальний аспект 1. сфери, види, функції, ситуації, засоби спілкування; комунікативні цілі і наміри; теми, проблеми і тексти; мовленнєві вміння і вправи для їх розвитку; відповідні знання. 2. Лінгвосоціокультурний матеріал. 3. Мовний матеріал. 4. Навчальні стратегії.

Зміст навчання визначається Державним стандартом, програмою і залежить від цілей та етапів навчання. Предмет "Іноземна мова" входить до освітньої галузі "Мова й література" змістовними лініями якого в Державному стандарті визначені: мовленнєва, мовна, соціокультурна та діяльнісна [6, с.5-6].

Порівняльний аналіз складових компонентів Програм для загальноосвітніх навчальних закладів різних років :1996,2001,2005 [7;8;9], а саме: "Відбір тематики", "Мовленнєва діяльність", "Мовний матеріал", дає підстави визначити основні тенденції в змінах підходів до змісту навчання іноземних мов:

I. Відбір тематики. 1). У Програмі 1996 року визначена орієнтовна тематика для навчання усного мовлення: Перший рік навчання (5-6 клас), Теми: Учень і його оточення, Україна, Країна, мова якої вивчається. Кожна з тем містить набір підтем. 2). У Програмі 2001 року визначені сфери спілкування Перший рік навчання (2-й клас): Я,

моя сім'я і друзі; Шкільне життя; Довкілля; Людина; Життя суспільства. У розділі "Обґрунтування змісту" кінцевою метою визначається розвиток здібностей учнів користуватися іноземною мовою для досягнення комунікативних цілей. Визначається самостійність вчителя у відборі й розподілі матеріалу. Визначаються принципи відбору змісту: повторюваність, поступове зростання складності, мотивація, потенціал вивчення мови, поняття, функції та функціональні показники. 3). Програма 2005 року містить сфери спілкування Перший рік навчання (2-й клас): Особистісна, Публічна, Освітня, що в свою чергу розподіляється на тематику ситуативного спілкування: Я, моя сім'я і друзі, Відпочинок і дозвілля, Людина, Природа, тощо з зазначеними мовленнєвими функціями й засобами вираження.

II. Мовленнєва діяльність. 1). У Програмі 1996 року визначено комплексне оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, проте вимоги до кожного з них подані окремо й визначені кількісно та якісно. Перший рік навчання 5-й клас. *Аудіювання:* учні повинні розуміти на слух мовлення вчителя і однокласників на рівні фраз і зв'язних текстів; тривалість звучання зв'язних текстів у дещо уповільненому темпі – до 1 хвилини; обсяг фраз – до 5 слів. *Говоріння:* діалогічне мовлення: учні повинні вміти ставити запитання й відповідати на них тощо; обсяг не менше 3 реплік; монологічне мовлення: повідомлення на тему обсягом не менше 5 фраз. Читання мовчки і вголос текстів, швидкість 400 друкованих знаків за хвилину. *Письмо:* алфавіт, графічна система і орфографія в межах засвоєного лексичного матеріалу, уміти записувати запитання і відповіді на них та робити письмові повідомлення у межах вимог до усного монологічного мовлення. 2). У програмі 2001 року визначається взаємопов'язане (інтегроване) навчання видів мовленнєвої діяльності на достатньому для здійснення іншомовного спілкування рівні в чотирьох видах: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі в типових ситуаціях. Стратегією навчання іноземних мов визначається комунікативний підхід, який зумовлює оволодіння міжкультурним спілкуванням шляхом формування і розвитку міжкультурної комунікативної компетенції та її складових. Другий клас (перший рік навчання). *Мовленнєва компетенція* характеризується вмінням здійснювати мовленнєві функції: привітатися, представитися, розповісти про себе, попроситися, тощо; містить прилади функціональних показників: Hi! Hello! Good morning! I'm/My name is ... I live in Kyiv. I'm eight. Good bye! Bye! This is my ... (Dad, friend), тощо. *Мовна компетенція* включає лексичний, граматичний й фонетичний матеріал в межах сфер спілкування. *Соціокультурна/ соціолінгвістична компетенція* включає норми поведінки і правила етикету в Україні та інших країнах світу, культурні реалії України, англійських країн та інших країн світу. *Стратегічна компетенція:* уміння користуватися підручником, уміння працювати в парах/групах тощо. Крім того, програма містить визначені вимоги до мовленнєвої компетенції на кінець кожного навчального року. 3). В програмі 2005 року зазначається, що зміст навчання у середній школі залежить від соціального замовлення суспільства і детермінується певним етапом його історичного розвитку. Формування комунікативних мовних компетенцій визначається на основі взаємопов'язаного мовленнєвого, соціокультурного, соціолінгвістичного і мовного розвитку учнів. Програма містить мовленнєві функції: (перший рік навчання 2-й клас) привітатися, попроситися, представити себе/когось, познайомитися, називати когось/щось, ставити запитання, тощо) та засоби вираження: Hi!Hello! Good morning/afternoon/evening! Good bye! Bye-bye! Bye! My name is ... I am ... Meet my friend. This is my (dad, friend)... This (that) is... What is your name?, тощо. *Лінгвістична компетенція* містить лексичний, граматичний та фонетичний матеріал. *Соціокультурна компетенція* містить культурні реалії: вживання та вибір привітань, вживання та вибір форм звертання, вживання та вибір вигуків, правила ввічливості. В програмі зазначається, що в процесі навчання іноземних мов формуються загально навчальні компетенції. Як і в програмі 2001 року визначаються вимоги до мовленнєвої компетенції на кінець кожного навчального року.

III. Мовний матеріал. 1). В програмі 1996 року визначено формування мовних навичок з чітким розподілом матеріалу по класам. 2). В програмі 2001 року (2-й клас. Перший рік навчання) метою навчання є формування іншомовної комунікативної компетенції, до складу якої входить мовна компетенція, яка складається з 1. лексики, що відповідає сферам спілкування, мовленнєвим функціям та наявним навчальним матеріалам. 2. Граматичних явищ, що в початковій школі вивчаються шляхом сприймання й використання мовленнєвих зразків у комунікативних ситуаціях. 3. фонетики, що визначається дотриманням апроксимованої вимови з урахуванням особливостей англійської мови. 3). В Програмі 2005 року головною метою є формування комунікативної компетенції, складовою якої визначається лінгвістична компетенція, яка містить лексичний, граматичний й фонетичний аспекти. Перший рік навчання 2-й клас. 1. Лексика, характеризується більш детальним визначенням тематики матеріалу у порівнянні з програмою 2001 року: Члени сім'ї; Вік; Іграшки; Числа до 20; Кольори; Частина тіла, тощо. 2. Граматичні структури засвоюються імпліцитно (шляхом сприймання мовленнєвих зразків у комунікативних ситуаціях). 3. Фонетика: вимова вивчених слів та виразів достатня для розуміння.

Висновки. Отже, поняття "якість" визначає зовнішні й внутрішні аспекти іншомовної освіти. Зовнішні аспекти обумовлюються замовленням суспільства щодо підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи. Комунікативність є характерною ознакою визначення мети, цілей й змісту навчання іноземної мови. Основною тенденцією щодо формування "Тематики", визначення особливостей "Мовленнєвої діяльності" та відбору "Мовного матеріалу" є формування іншомовної комунікативної компетенції, здатності й готовності використовувати мову в різнопланових ситуаціях й сферах спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма "Освіта. (Україна XXI століття)". – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.

2. Бех П.О. Концепція викладання іноземних мов в Україні / П.О. Бех, Л.В. Биркун // Іноземні мови. – 1996. – №2. – С. 3-8.
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення іноземних мов: Електронний ресурс [Режим доступу]: <http://www.mon.gov.ua>
4. Редько В.Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи [монографія] / В.Г. Редько. – К.: Генеза, 2006. – 136 с.
5. Ніколаєва С.Ю. Зміст навчання іноземних мов культур у середніх навчальних закладах / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – №3. – 2010. – с.3-10.
6. Державний стандарт базової і повної середньої освіти (іноземні мови) // Іноземні мови. – №1. – 2004. – С. 3-7.
7. Програми для загальноосвітніх шкіл. Іноземні мови 5-11 класи. – К.: Перун, 1996. – 31с.
8. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів Англійська мова 2-12 класи. – К.: "Шкільний світ", 2001. – С.43.
9. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови 2-12 класи. – К.: Перун, 2005. – 120 с.

Подано до редакції 20.01.12
